

Het Regthuys van Breukelen in de eerste helft van de 16de eeuw

Arie A. Manten
Oud Aa 37, 3621 LA Breukelen

In de in juni 1993 uitgebrachte krant ter gelegenheid van de "11e jaarmarkt Breukelen" stond als gewoonlijk een advertentie van café 't Regthuys. Traditioneel maakt deze melding van "In 't Regthuys sinds 1672", maar daarnaast ditmaal ook van "het 400 jaar oude Regthuys"!

Lezers van het Tijdschrift Historische Kring Breukelen weten al verscheidene jaren dat dit Regthuys in werkelijkheid veel ouder is dan 321 of 400 jaar, ook in zijn hoedanigheid van horeca-gelegenheid. In twee eerdere artikelen werd stilgestaan bij de historie van het Regthuys in de periode van 1552 tot het beruchte Rampjaar 1672 - 1673¹ en wat meer in detail met de situatie zoals die bestond in het jaar 1597.²

In dit artikel gaan we opnieuw een halve eeuw verder terug in de geschiedenis. Bovendien beloof ik nog een vervolg hierop, waarin zal worden aangetoond dat het Regthuys er ook vóór het midden van de 15de eeuw reeds was.

Misschien staat in de Breukelse jaarmarktkrant van 1994 dus wel dat het Regthuys sinds 1672 al minstens 550 jaar bestaat!

Het Regthuys-complex

Sedert 1474 werd het hele dorp Breukelen bestuurd vanuit kasteel Nijenrode. Ook het beheer over de gronden, die onder het eeuwenoude leenstelsel vielen (waarvan de bestuurder de landeigenaar was en niet de bezitter van een daarop staand pand) werd van daaruit gevoerd. De hofstede (= perceel grond) waarop het Regthuys staat, was een van de vele stukken land, waarop dat leenstelsel van toepassing was.

Heel veel eeuwen lang kon de positie van een stuk land of een gebouw alleen worden aangegeven door het beschrijven van de omgeving; huisnummers en kadastrale nummers zijn zaken, die pas in de 19de eeuw gemeengoed werden.

Wat in de 16de eeuw aan te duiden viel als het Regthuys-complex werd toen begrensd door de Klapstraat (thans Herenstraat geheten) in het oosten, de akker van Ruwel (waarvan de opbrengsten voor een kerkelijk doel moesten worden gebruikt¹) in het noorden, aanpalende woonbebouwing in het westen en de Kerkstraat (thans de noordzijde van de Kerkbrink) in het zuiden.²

Tegenover het Regthuys lag, aan de zuidzijde van de Kerkstraat, een klein pleintje, dat eeuwenlang de Plaats heette en later de Nieuwstraat. Op die Plaats stond een grote lindeboom,³ waaronder de stemgerechtigde mannen uit het dorp konden beraadslagen.

In het midden van de 16de eeuw omvatte het Regthuys-complex drie huizen¹:

(1) Op de hoek van de Kerkstraat (thans Kerkbrink) en Klapstraat (Herenstraat) stond het Regthuys zelf, wat soms omschreven werd als een "huys met camer", dan weer als een "huysinge met spijskamer".

(2) Aan de westzijde van deze herberg stond aan de Kerkstraat een huis, dat in 1553 eerst in bezit was van Dirck Gerritsz Gerritsen en daarna van zijn broer Jan Gerritsz Gerritsen.

(3) Ten westen daar weer van stond een huis waarin rond diezelfde tijd de molenaar Reyner van Heumen woonde.

Van de huizen genoemd onder (2) en (3) werd in 1553 gezegd dat ze eigenlijk deel uitmaakten van het Regthuys-complex (aangeduid als de hofstede die Jasper de Swart, de bezitter van het Regthuys, toen van het huis Nijenrode in leen had¹) maar feitelijk daarvan inmiddels waren afgezonderd.

Op de grond van dit oude Regthuys-complex staan tegenwoordig de panden Kerkbrink 21 - 35 (De Herbergh, Gall & Gall, Koop Lenstra, De Brink, Klaas en 't Regthuys).

Tegen het eind van de 16de eeuw werden in het eigenlijke Regthuys twee afzonderlijke gedeelten onderscheiden.² Er was toen enerzijds sprake van een "grootte huysinge" en anderzijds van een "camer" of "cleyne huysinge ende hoffstedeken met een cleyne spijskamer". Die tweedeling was tot stand gekomen door een splitsing van de Regthuys-opstallen.⁴ Mogelijk is die splitsing uitgevoerd in opdracht van de familie Van Leemput, die het Regthuys tussen 1564 en 1593 in eigendom had.¹ Uit de tijd vóór Van Leemput heb ik geen aanwijzingen van een scheiding tussen het grote en het kleine huis kunnen vinden.

Leenovereenkomst van 29 juli 1548

Na het overlijden van haar man Bernard (of Bernt) van den Bongard (1549) voerde Elisabeth Turck enige tijd alleen het bewind over het huis Nijenrode. Dat was haar wel toevertrouwd, want ook al voor die tijd had zij meermalen Nijenroodse zaken waargenomen. In 1556 hertrouwde zij met Gijsbert van Coevorden, die reeds omstreeks 1561 overleed, waarna Elisabeth er weer zo'n 16 jaar alleen voor stond.

Op 29 juli 1548 sloot deze "Lyzabeth Turck" een leenovereenkomst af.⁵ Getuigen daarbij waren haar neven Frans van Nijenrode, raadslid van het Hof van Utrecht, en Ernst van Nijenrode. De begunstigde was Christhyn (= Christina) van Hoy Pelgremsdochter, vrouw van Ghijsbert van Loen (= van Loon). Deze grondleen betrof een hofstede, waarop een kamer en een huis stonden, welke gelegen was "te Brueckelen" en wel tussen de Kerkstraat en een hofstede toebehorende aan de "vicarie van Ruweel". Deze Christina kon aanspraak maken op de onderhavige overeenkomst, omdat zij na het overlijden van haar moeder Alijdt Aernt Passersdochter de opstallen op dit stuk grond had geërfd.

Onder deze akte staan nog een viertal aantekeningen, welke behelzen:

(1) Dat op 8 juni 1552 Christhyn van Hoy dit goed weder heeft opgedragen [dus de overeenkomst heeft opgezegd] ten behoeve van Jasper de Swart.

(2) Dat op 22 mei 1553 Dirick Gerryt Gerrytz een gedeelte van dit leengoed geresigneerd heeft ten behoeve van zijn broeder Jan.

(3) Dat op 11 oktober 1555 Jasper de Swart dit goed weder heeft opgedragen ten behoeve van Jacob Jansz Winckel.

(4) Dat op 25 april 1559 het deel van Dirick Gerrytz bovengenoemd, in gebruik bij Jan Gerrytz, weer is opgedragen en wel ten behoeve van Cornelia de weduwe van Mr. Jorriaen.

Over Jasper de Swart en zijn opvolgers als eigenaren van het Regthuys is reeds eerder in dit tijdschrift gepubliceerd.¹

Voor de hierboven vermelde overeenkomst met Dirck Gerritsz Gerritsen werd in 1553 ook nog een afzonderlijke akte opgemaakt.⁶ Daarin is sprake van een "Huysinge ende hoffstede streckende van de Kerckstraet noortwaerts op tot aen Arien Janss Brouwer hoffstede, daer aen de oostsijde Jasper de Swart met huysende ende hoffstede, soe hij dat van mijn te leen hout, ende aen de westsijde Reyer van Heumen, met een hoffstede die hij van mij in erfpacht heeft, naest gelegen sijn, welke voorn. hoffstede tsamen gecomprenhendeert sijn in de hoffstede die Jasper de Swart voorn. van mijn te leen houdende is."

Vervolgens werd vastgelegd dat op 2 mei 1553 (dus niet 22 mei) Dirck Gerret Gerretsen de aanspraken die hij op dit perceel grond kon maken ten goede wilde laten komen "aen Jan Gerret Gerretsen sijn broeder, op de laste van 1/4 van een kossaet jaerlix op Ste Martiens avont tot thynsch nae thinsrecht aen den huysende Nijenrode".

De tijns en tins (= tienden) waren belastingen op de grond en de opbrengsten van de

Afb. 1. Het "Regthuys van Breuckelen en Breuckeleweed" (volgens de gevelsteen in de zuidgevel) kort vóór 1950 (Foto-archief Historische Kring Breukelen).

grond. De prijs die Jan Gerritsen diende te betalen was een kwart van het gebruikelijke cossategeld; dat laatste is de belasting die moest worden betaald door de bewoner van een armelijke woning. Dat getuigt van een bescheiden woninkje, een povere bewoner en een zeer ruimhartige vrouw van Nijenrode. Het geld moest jaarlijks worden afgedragen op de vooravond van het St. Maartensfeest (11 november), het eerste feest in het kerkelijke jaar.

Eerdere akten die betrekking hadden op het huis van de Gerritsens heb ik niet kunnen vinden. Vermoedelijk werd het optrekje aanvankelijk gehuurd van de eigenaar van het Regthuys.

De opvolgster van Jan Gerritsen als bewoonster van het huis aan de Kerkstraat werd elders omschreven als Cornelis Jansdochter, weduwe van mr. Jorryen Barbier.⁷ Zij was dus de weduwvrouw van iemand die het beroep van barbier had uitgeoefend. Haar welstandsniveau zal, evenals dat van de vorige bewoner, niet hoog zijn geweest.

Opmerkelijk is dat in de akte van 29 juli 1548, welke het gehele Regthuys-complex omvatte, slechts sprake is van één huis (niet: twee huizen) en een kamer. Bestond het huis van de Gerritsens toen nog niet of was het te onbetekenend om te worden meegeteld? Ik houd het voorlopig op het laatste.

Inzake het land ten westen van het huis van de Gerritsens, waarop Reyer Molenaer woonde, werd ook in een andere akte uit ongeveer dezelfde tijd opgemerkt dat dat onder het leenstelsel van het huis van Nijenrode was gebracht doordat Lijsbet Torck het had afgesplitst van de grond waarop Dirck Gerret Gerretsen zat.⁸ Dat doet vermoeden, dat het huis van de molenaar pas kort na het midden van de 16de eeuw werd gebouwd.

Leenovereenkomst van 22 januari 1504

Alijt Aernt Passersdochter, van wier overlijden op 29 juli 1548 melding werd gemaakt, kwam in het bezit van het Regthuys-complex op 22 januari

1504. Er werd toen een akte gepasseerd door Dirick (= Dirk) de bastaard van Nijenrode, namens "Joffr. Joest van Nijenroeyen" (= Josina van Nijenrode), met als getuigen Willem Corlinck en Aernt van Leeuwen.⁹ Meegedeeld werd dat Aernt Passert ten behoeve van zijn dochter verder afzag van zijn beleving met een hofstede gelegen tussen de Kerkstraat en de hofstede van de vicarie van Ruwiel. Voor de ontvangende partij trad op Pelgrum van Hoy, als "momber" (= voogd, zaakgelastigde) van zijn vrouw Alijt Aernt Passersdr. Op de hofstede stonden, volgens deze akte, toen een kamer en een huis. Dat bevestigt het eerder uitgesproken vermoeden dat het huis van Reyer Molenaer pas na 1504 werd gebouwd. Wellicht was het huis van de Gerritsens ook van na dat jaar, omdat het in 1504 evenmin werd genoemd.

Achtereenvolgende eigenaren van het Regthuys, 1500 - 1672

We beschikken nu over een volledige lijst van de eigenaren van het Regthuys in het Ronde Dorp van Breukelen, vanaf het begin van de 16de eeuw tot aan het Rampjaar 1672 - 1673. Dat waren achtereenvolgens:

- Tot 22 januari 1504: Aernt Passert
 - 22 januari 1504 tot haar overlijden in 1548: Alijt Aernt Passersdochter
 - 29 juli 1548 tot 8 juni 1552: Christina, dochter van Pelgrum van Hoy en Alijdt Aernt Passersdochter, echtgenote van Gijsbert van Loon
 - 8 juni 1552 tot 11 oktober 1555: Jasper de Swart
 - 11 oktober 1555 tot 14 februari 1564: Jacob Jansz Winckel
 - 14 februari 1564 (tussenpersoon): Cornelis Cornelisz van Meurs
 - 14 februari 1564 tot zijn overlijden in 1590: Jan Jacobsz van Leemput
 - 1590 tot 13 oktober 1591: erven Jan Jacobsz van Leemput
 - 13 oktober 1591 tot 22 februari 1593: Adam Jansz van Leemput
 - 22 februari 1593 tot 6 april 1646: Aelbert Adriaensz (tussen 16 augustus 1597 en 4 april 1601 alleen het kleine huis en de spijskamer; het grote huis was toen in handen van Cornelis Anthonisz)
 - 6 april 1646 tot 5 juli 1662: Peter Aelbertsz
 - 5 juli 1662 tot 5 november 1664: Ida Jans Slebisdochter
 - Vanaf 5 november 1664: Jan Jacobsz van der Horst
- De genoemde datums zijn die van de leenakten voor de grond. De datums waarop de opstallen van eigenaar wisselden zullen veelal iets eerder zijn geweest.

Jan Jacobsz van der Horst, telg uit een befaamd Breukels brouwersgeslacht, had op 28 februari 1676 nog het Regthuys in bezit,⁸ hoewel het in het Rampjaar 1672 - 1673 zwaar gehavend was geraakt.¹⁰

Ontstaan van het gerecht Breukelen-Nijenrode

In de periode waarin Alijt Aerntsdochter het bewind voerde over het Regthuys - bijna de hele eerste helft van de 16de eeuw - vonden er belangrijke veranderingen plaats.

Geleidelijk kwamen onder Karel V de Zeventien Nederlanden in één hand. Hij streefde er naar de daar bestaande grote verbrokkeling en rechtsverscheidenheid tegen te gaan.

In 1528 werd keizer Karel V ook in het Sticht aanvaard als wereldlijk heer (koning), terwijl de bisschop van Utrecht alleen nog maar kerkelijke macht behield.¹¹ Het Bisschopsgerecht, dus het gebied ten noorden, westen en zuiden van het Ronde Dorp van Breukelen, kreeg als gevolg daarvan de nieuwe naam van Koninklijke Majesteits gerecht.

Voor Breukelen was in bestuurlijk opzicht het jaar 1533 echter van nog groter betekenis. Er vond toen een, wat we tegenwoordig zouden noemen, gemeentelijke herindeling plaats. Deze ging bovendien gepaard met een verandering in de bestuursstructuur.

Het huis van Nijenrode had in de loop der tijd vooral bestuurlijke zeggenschap weten te verwerven in een drietal gebieden ("gerechten" of "gerechtsheerlijkheden"): het Ronde Dorp van Breukelen, Oud Aa en Otterspoorbroek. Op verzoek van Willem Turck, die in 1504 met Josina van Nijenrode getrouwd was, voegde Karel V, in zijn hoedanigheid van landsheer van Utrecht, deze drie gerechten in 1533 samen tot één, het Breukelen-Nijenrodesgerecht, dat voortaan "ongescheyden geregeert" zou worden.¹² Daarmee won uiteraard ook het Regthuys in het Ronde Dorp aan betekenis.

Tegelijkertijd verving Karel V in dit gebied het traditionele burenenrecht door het schepenrecht.

Burenrecht

In het oude systeem van het burenenrecht hadden alle volwassen mannen, die door overerving eigen grond binnen het rechtsgebied in bezit hadden, daar stemrecht. Er was een strenge opkomstplicht. Wie niet op de verplichte rechtzittingen verscheen, kreeg een boete opgelegd.

Als de weersomstandigheden het toelieten, werd vergaderd onder de lindeboom, maar men zal toch zelden huiswaarts zijn gegaan zonder het Regthuys ook van binnen gezien te hebben.

De zeggenschap van het gerecht betrof bestuurlijke zowel als rechterlijke zaken. Onder het eerste viel bijvoorbeeld het toezicht op het onderhoud van de wegen en vaarwateren. Onder het tweede vielen alleen strafbare feiten waarop geen uitzonderlijk hoge boete stond. (Zaken waarin een zeer zware boete, verbanning, een lijfstraf of de doodstraf kon worden uitgesproken behoorden tot de competentie van het centrale landrecht in het Sticht Utrecht.) Verder trad het gerecht vaak op in zaken tussen ingezetenen onderling; wie een eigendomsoverdracht van belangrijke goederen of een machtiging aan een derde om bepaalde zaken te behartigen door het gerecht liet vastleggen gaf daarmee een extra rechtsgeldigheid aan zijn handeling.

Het stemrecht in het burenenrecht was dus voorbehouden aan grondbezitters. Wat Breukelen betreft vallen daar twee zaken bij op te merken. Ten eerste was in het Ronde Dorp het aantal grondeigenaren, als gevolg van de doorwerking van het leenstelsel, betrekkelijk gering; het meeste land was er in handen van de kasteelheer van Nijenrode. Ten tweede vond in het dorp Breukelen de overgang van burenenrecht naar schepenrecht in vergelijking met veel andere dorpen pas laat plaats. Vermoedelijk was er een verband tussen die twee zaken. Wegens het beperkte aantal stemhebbenden in het dorp konden de Van Nijenrodes door het selectief toelaten van eigen grondbezit lange tijd de zeggenschapsverhoudingen binnen het gerecht beïnvloeden. Maar iemand die vrije grond bezat was ook vrij die te verkopen aan wie hij wilde. Zo kon het foefje op den duur in z'n tegendeel omslaan. En dat is mogelijk de situatie waarmee Willem Turck te maken kreeg. Want keizer Karel maakte er in zijn brief gewag van dat in de burengerechten, die onder Willem Turck stonden, sprake was van een veelheid aan opinies, grote verschillen van mening, twisten en gekijf.¹²

Bij het hiervoor genoemde kwam nog de complicerende factor, dat het hebben van grondbezit in deze Breukelse gebieden lang niet altijd meer betekende dat men daar ook woonde. Verscheidene landeigenaren waren naar de stad (meestal Utrecht) verhuisd en bepaalde stukken grond waren aan stedelingen verkocht. Daardoor was het bijeenroepen en houden van een burenvergadering moeilijk en kostbaar geworden, vooral als door de afwezigheid van sommigen een bijeengeroepen vergadering ook nog eens verdaagd moest worden naar een latere datum.¹²

Schepenrecht

In het schepenrecht werd eveneens door een beperkt aantal mensen voor en namens de gehele gemeenschap opgetreden, maar toch op een heel andere manier. De vertegenwoordigers waren nu de schepenen. Voor het Breukelen-Nijenrodesgerecht werd hun aantal bepaald op zeven, een gebruikelijke omvang voor een college van schepenen.

De schepenen konden alleen gekozen worden uit de volwassen mannelijke ingezetenen van het te besturen gebied. In de regel maakten de schout en zittende schepenen voor iedere te vervullen vacature een dubbele voordracht op, waarbij ook gelet werd op zaken zoals bekwaamheid, "goede fame ende name" en de maatschappelijke sector waartoe de kandidaat behoorde. De zittende en voorgedragen schepenen mochten bovendien tot in de derde graad geen verwanten van elkaar zijn. Uit iedere nieuwe voordracht deed de gerechtsheer vervolgens een benoeming. Een schepen had in principe zitting gedurende twee jaar, waarna minstens een jaar moest verlopen voordat hij weer benoembaar was. Om de continuïteit in het bestuur te bevorderen werd bepaald dat van het eerste college van schepenen drie leden al na één jaar dienden af te treden.

Een belangrijk verschil met het burenrrecht was verder dat de schepenen beëdigd werden.¹³ Daarmee werd in belangrijke mate paal en perk gesteld aan willekeur en vriendjespolitiek in het bestuur.

Door de bescheiden omvang van het college van schout en schepenen werd het ook mogelijk vaker en meer gelet op de behoefte te vergaderen. Die bijeenkomsten van het college vonden plaats in het Regthuys, evenals het gebruikelijke nuttigen van enige versnaperingen na afloop. Het voor iedereen die daaraan behoefte heeft beschikbaar hebben van vergaderruimte is traditioneel een taak van de horeca. Aan een apart gemeentehuis, zoals wij dat kennen, was in de Middeleeuwen en de eerste tijd daarna geen behoefte. Een gerecht had nauwelijks ambtenaren in dienst. Schout en secretaris verrichtten hun administratieve werkzaamheden grotendeels in hun eigen huis. Wel waren er in het Regthuys enkele ruimten waarvan het gebruik in beginsel aan schout en schepenen en hun medewerkers was voorbehouden.

Kort na de bestuurlijke reorganisatie in het Breukelen-Nijenrodesgerecht werd in 1535 in de gerechtsheerlijkheid van Kockengen en Spengen en in 1539 ook in het landelijke Ruwielsgerecht¹⁴ het burenrrecht vervangen door het schepenrecht. Breukeleveen, wat vooruitstrevender dan die lui ten westen van de Vecht, was reeds in 1498 op schepenrecht overgegaan. De gerechtsheerlijkheid Ter Aa kreeg daarentegen pas in 1643 schepenrecht.

In 1530 richtte Karel V het Hof van Utrecht op, dat als instituut van appèlging dienen voor hen die verbetering nastreefden van een vonnis uitgesproken door een lager college, zoals dat van schout en schepenen.

Noten

- 1 A.A. Mantén, 1988. Het Utrechtse gezin van Jan en Cathrijn van Leemput had ook inkomsten uit Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 3, nr. 3, blz. 81 - 90.
- 2 A.A. Mantén, 1993. Het Regthuys van Breukelen met bijbehoren in 1597. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 8, nr. 1, blz. 46 - 47.
- 3 Vermoedelijk een Hollandse linde (*Tilia x vulgaris*), de in Nederland veelvuldigst aangeplante lindesoort, een bastaard van de kleinbladige linde (*Tilia cordata*) en de grootbladige linde (*Tilia platyphyllos*), beide hier ook als zodanig inheems.
- 4 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2042. Repertorium op de leenregisters van Nijenrode over ca. 1523 - 1677, fol. 24 (Rijksarchief te Utrecht).
- 5 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van kasteel Nijenrode, deel VII (1538 - 1556), fol. V, Breuckelen (Rijksarchief te Utrecht).

- 6 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2042. Repertorium op de leenregisters van Nijenrode over ca. 1523 - 1677, fol. 33.
- 7 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van kasteel Nijenrode, deel VII (1538 - 1556), fol. XXXIII, Breukelen.
- 8 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2042. Repertorium op de leenregisters van Nijenrode over ca. 1523 - 1677, fol. 32.
- 9 Rechterlijke Archieven, inv. nr. 2041. Leenregister van het huis Nijenrode, deel IV (1490 - ca. 1544), fol. VIII, los (Rijksarchief te Utrecht).
- 10 Zie: Memorie van de Huijsen de welken door de moetwil van de francen onder desen voorsegde gerechte zijn afgebrocken ende oock verbrant. Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 31 (Gemeentehuis te Breukelen). Deze lijst, die wel meer onnauwkeurigheden blijkt te bevatten, brengt ons wat het Regthuys betreft in verwarring. Onder het kopje "Kerckstraet" wordt daar vermeld: "Jacob Jansze van der Horst zijn huijs om". Een soortgelijke mededeling vinden we onder het kopje "Nieuwstraet". Jacob Jansze brouwer (ook Van der Horst) wordt apart genoemd onder "Brughstraet". En er staat ook nog een Jacob Jansze, met 2 huizen, in een wat rommelig stukje onder het kopje "1672", dat ten dele vermeldingen elders lijkt te dupliceren. Onder "Damstraet" en "Nieuwstraet" treffen we Jan Jacobse van der Horst aan als eigenaar van vernielde huizen; in het laatste geval zelfs met de aantekening "3 wooninge . . . als noch twee wooninge". Onder het laatstgenoemde kopje staat ook nog Jonge Jan Brouwer genoemd. De familie Van der Horst bezat dus nogal het een en ander aan huizen in het dorp en bij het inventariseren daarvan kunnen vader en zoon misschien wel eens verwisseld zijn.
- 11 Meer hierover kunt u lezen in: A.A. Manten, 1991. Het geslacht Van Mijnden en kasteel Ruwel, 4. 1472 - 1563. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 6, nr. 3, blz. 140 - 155, in het bijzonder blz. 148 - 149.
- 12 Octroy van Keyser Karel, voor die van het ronde Dorp van Breukelen, Ouder Aa, en Otterspoorbroek, om in plaatse van Buurrecht, Schepenrecht te mogen gebruyken, den 18. Octob. MDXXXIII. In: Johan van de Water, 1729. Groot Placaatboek vervattende alle de placaten, ordonnantiën en edicten der Staten 's Lands van Utrecht, mitsgaders van de borgemeesteren en vroedschap der stad Utrecht, tot het jaar 1728 ingesloten. Deel II, blz. 1196.
- 13 Toen Karel V in 1533 aan Willem Turck toestemming gaf het burenenrecht te vervangen door het schepenrecht, was een van Karels punten van kritiek op de burenenvergadering dat die, omdat "sij ongeëed zynde, wysen haar vonnisse(n)", moeilijk tot eenstemmigheid kon komen, en niet vrij was van "gunst of wangunst".
- 14 Manten, 1991, blz. 149.